

Fedor KritovacINSTITUT GRAĐEVINARSTVA HRVATSKE
HR - 10000 Zagreb, Rakušina 1Stručni članak • Professional Paper
UDK • UDC 711.68:725.94(497.5 Zagreb)"1995"Primljeno • Received: 07. 10. 1995.
Prihvaćeno • Accepted: 26. 01. 1996.

NEKI ASPEKTI PREUREĐENJA PRERADOVIĆEVA TRGA U ZAGREBU

Rasvjeta i cvjetna ponuda

COMMENTS ON THE REARRANGEMENT OF PRERADOVIĆ SQUARE IN ZAGREB

Lighting and Flower Market Design

Ključne riječi • Key wordsurbani dizajn
urbana oprema
gradska rasvjeta
Zagreb
trgoviurban design
urban equipment
town lighting
Zagreb
squares**Sažetak • Abstract**

Preuređenje Preradovićeve trga 1995. godine pretpostavlja složenu i obuhvatnu analizu, ali dopušta i relativno izdvojenu analizu pojedinih odrednica. U prilogu je analizirana postavljena rasvjeta i rješenje ponude i prodaje cvijeća. Autor zaključuje da se projektantski pristup tim problemima djelomično može smatrati profesionalnom pogreškom, a u ukupnosti rješenja nesporazumom i neprimjerenošću u uređenju grada.

The rearrangement of Preradović Square in Zagreb in 1995 demands a complex and comprehensive analysis. Two autonomous aspects are treated here: lighting and flower market design. In conclusion the author points out that the design realized is a professional failure and, as a whole, misinterpretation and inappropriate for the traditional townscape of Zagreb.

Dileme u analitičkom pristupu uređenja prostora

Temeljnost neke prostorne analize gotovo nameće ne samo nezostavljanje relevantnih činjeničnih i problemskih elemenata već i njihovo sučeljavanje i povezivanje radi izvođenja pretpostavki, konstatacija i zaključaka. Pristupu koji ne slijedi taj cilj, pogotovo kad je predmet analize složen, može se prigovoriti zbog metodološke nedostatnosti ili nedosljednosti pa i namjernog izbjegavanja određenih problemskih uvida zbog nekih pragmatičkih razloga. "Zar samo to? Ništa više?" - pitanja su što se čuju kao predbacivanja analizama za koje se smatra da su površne. Nasuprot tome, od dubljih se analitičkih pristupa često odustaje jer se smatra (argumentirano ili ne), da se ne mogu pribaviti upravo oni podaci koji bi osigurali cjelovitost analize. Ili pak zato što se predmet ne može sagledati iz kutova iz kojih se raznoliko i cjelovito vidi. Ili se poseže za frazom tipa "trebalo bi pričekati". Možda je u svemu tome sadržana sumnja da se uopće ne može doći do valjanih uvida. Pripreme za cjelovitu analizu čine se tada poput kompliciranoga bezizgledna sudskog procesa bez dovoljno svjedoka, materijalnih činjenica, a presudu ipak valja donijeti.

U tom procjepu između težnje za cjelovitošću analitičkog pristupa i zanimanja za samo neka pitanja - javljaju se dileme. (Takvoj su mucu izloženi i sudionici ocjenjivanja arhitektonskih i urbanističkih natječaja.) Ipak, legitimno je zadržati se na izdvojenom, *pojedinačnom*, ako se ono ne predočuje kao konačno i ukupno.

Analitički se fragment, poput arheološkoga, može i posebno obraditi, a kasnije ugraditi u cjelinu. Fragmenti su izazovni onda kad su očit, kad ih ne treba posebno otkrivati, kad zovu na ogled, kad mogu poslužiti kao primjer ili predložak. Stoga se izdvojeni primjeri i iskorištavaju u edukaciji jer mogu biti dostatno ilustrativni, tipični i poučni.

Cvjetni fragment

Preuređenje Preradovićeva (Cvjetnog) trga u Zagrebu, izvođeno ljeti i u jesen 1995, jedan je od novijih pothvata čija složenost na neki način otežava rasprave. Odakle uopće započeti raspravu? Je li za naumljeno i izvedeno *preuređenje* prava riječ? Ili je to bila obnova trga? Što je bitno za preuređenje, a što za obnavljanje? Koja su obilježja konstanti koje ostaju i nakon preuređenja odnosno obnove? Ako kontinuiteta konstanti nema, ne bi li onda bolje bilo govoriti o *preobrazbi* (kao najširem pojmu urbano prostorne promjene)?

Prostor Preradovićeva trga postupno će dospijevati za iscrpne analize usprkos tome što su ustezanju od cjelovitih analitičkih pristupa vjerojatno pogodovale neizvjesnosti i razočaranja ishodima dosadašnjih

kritičkih rasprava o preuređenju središta grada; čemu se udubljavati ako odjeka nema? "Što je - tu je", rezignirano će se pomiriti neki prihvaćajući neumoljivost događaja koji guraju upitnosti na stranu.

Izabrat ćemo uglavnom samo dvije sastavnice složenog sklopa urbanističko-arhitektonske problematike uređenja javnih gradskih prostora¹ i, posebno, ovog najnovijeg zahvata na području Preradovićeve trga, Margaretske ulice, Preobraženske te dijela Varšavske i Preradovićeve ulice. Sa stajališta dizajna i arhitekture razmotrit ćemo *aspekt rasvjete* i osvjjetljenja te *ponude i prodaje cvijeća* u sklopu uređenja i funkcionalnosti spomenutog prostora.

Pitanje pogreške

Dok se rasprava ne probudi i produbi,² zadržat ćemo se na nekim očitostima. Kada se dogodi ono što je prema običajima dobre *konvencije* drukčije od normiranoga, to se može smatrati pogreškom. Takvo se mjerilo izriče, primjerice, kad se smatra da je netko pogriješio ili nije postupio po pravilima lijepog ponašanja. Kaže se da su u odnosu prema uobičajenoj praksi učinjene pogreške. To vrijedi i za umijeće artikuliranja prostora. Pritom odstupanje od zakonom zacrtanoga nećemo smatrati pogreškom jer ono što propisuje zakon može biti i neusklađeno s kriterijima dobre profesionalne prakse. Osim toga, za takva odstupanja postoji odgovarajuća izričita pravna terminologija.

Proglašavanje nečega pogreškom (u usporedbi s uobičajenom dobrom praksom) pretpostavlja i obrazloženje o tome kako je trebalo postupiti da bi se pogreška izbjegla. Po takvim se pogreškama razlikuje rutina od diletantizma ili nedovoljne izučenosti.

Originalnost rješenja relativizira pogrešku, ali ne u svakom slučaju. Dopuštajući "pogrešku" u odnosu prema konvenciji, dobro originalno rješenje, nudi kvalitativnu inovaciju uzdižući se tako nad stagnacijom i uspavanošću rutinskoga, solidnoga i korektnoga. U određenom kontekstu neke se konvencije (uvršteno u pravila struke s obvezatnom ili neobvezatnom primjenom) ne smiju relativizirati. Primjerice, u zabavnom parku ili predvorju privatnih odaja pod može namjerno biti učinjen toliko skliskim da svi padaju poprijeko, pri čemu ljudi uživaju u takvim zgodama i namjerno postaju objektom ili subjektom ismijavanja. Nijemi filmovi i crtići obilato se služe takvim "gegovima". Međutim, ako se u javnom pothodniku podna površina učini skliskom, to je očita pogreška koja bi trebala biti razlog diskvalifikacije projektanta, izvođača ili obojice.

Analogno tome, na kazališnoj sceni sve - i lica, i odjeća, i zidovi itd., može postati pretežno ili potpuno monokromno (oličeno ili obasjano): plavo, ljubičasto, crno ili žuto, jer je boja u tom primjeru režijsko-scenski izraz. Međutim, bijela žarulja u običnome, ne kazališnom, fotolaboratoriju bit će pogreška, kao npr. crvena u zahodu (ako nema posebnog razloga za to).

1 Vidjeti Kritovac, F. *Pristupi uređenju i opremanju pješačkih prostora u Zagrebu*, "Prostor", 3 (1995), 1 (9): 163-178.

2 Ovaj je tekst dovršen krajem listopada 1995. godine, prije brojnih rasprava koje počinju krajem studenoga i tijekom prosinca 1995.

SL. 1. VOLUMINOZNA VITRINA OBLIŽNJEG LOKALA NA DOMINANTNOM POLOŽAJU PRILAZA TRGU, ALI IZVAN PROJEKTANTSKO INTERESA I KONTROLE

Fotografija • Photo by F. Kritovac (prosinac • December 1995)

FG. 1. THE LARGE WINDOW OF A NEARBY SHOP DOMINATES THE APPROACH TO THE SQUARE, BUT REMAINED OUTSIDE THE DESIGNER'S INTEREST AND CONTROL

SL. 2. NEOSJETLJIVOST ZA POVIJESNI KONTEKST: KONZOLNE SVJETILJKE KOJE PRIPADAJU ULAZINIM VRATIMA OKTOGONA; U POZADINI SE VIDI NOVI RASVJETNI STUP, POSEBNO PROJEKTIRAN ZA POSTAVLJANJE KOD ULAZA; ELEMENT "UNESENOG" REPER TOARA URBANE OPREME ZA PRODAJU SJEMENJA I SL.

Fotografija • Photo by F. Kritovac (prosinac • December 1995)

FG. 2. INSENSITIVITY FOR THE HISTORICAL CONTEXT: THE CONSOLE LIGHTS FLANKING THE ENTRANCE TO OKTOGON PASSAGE, IN THE BACKGROUND THE NEW LIGHT-COLUMN, NEAR THE ENTRANCE A NEWLY-DESIGNED "INTRODUCED" URBAN ELEMENT, A POPCORN STALL

Nije čudno što pod žutim svjetlom plave zastave postaju gotovo crne. Taj efekt, zapravo pogreška, poznat je iz prakse još od 1987. g., kad je za Univerzijadu postavljena visokotlačna natrijska rasvjeta na središnjemu gradskom trgu. Uz mnoga dobra obilježja, nedostatak te rasvjete (koji se može kompenzirati na različite načine) jest neželjena i neprimjerena promjena osvjetljenih boja. U prodajnim se izlozima zato rabi pretežno bijela halogenska i novogeneracijska fluorescentna cijevna rasvjeta da bi se spektrom osigurala prirodna koloristička obilježja izložaka.

Monokromatska rasvjeta izloga (npr. crvena za Sv. Nikolu) ima semantički utemeljenu simboličku funkciju.

Boja kao odrednica

Što bi sa stajališta prirodnosti boja bilo razumljivije negoli cvijeće (koje se osim zbog izgleda prodaje ponajprije zbog boja) obasjati spektrom najbližim dnevnom svjetlu?

No rasvjeta na Cvjetnom trgu ima drukčiji učinak: sve je u središnjoj zoni žuto, kao da je promatrano kroz žute naočale. Nije li se projektant prisjetio određenih kolorističkih zakonitosti pa je u blizinu prodajnih mjesta za cvijeće, u posebna vertikalna fluorescentna rasvjetna mjesta, postavio i plavičasto profilirani spektar. Zalud, nije postignuto ni zanimljivo svjetlosno šarenilo. Žutilo je ostalo prevladavajući ton, izrugujući se tako večernjoj prodaji cvijeća. Netko bi mogao reći da su i uz svijeću, petrolejku ili plinsku svjetiljku boje cvijeća također neprirodne. Zaista, za večernji doživljaj cvjetnoga kolorističkog bogatstva, nije idealno bilo ni nekadašnje sjenom opterećeno fluorescentno osvjetljenje trga, a pri svijeći je bitnije titranje plamena negoli učinak njegove polikromije.

SL. 3. KONZOLNA NOVOPOSTAVLJENA I POSEBNO PROJEKTIRANA SVJETILJKA KAO NOSAČ ZA REKLAMIRANJE PROIZVODA ("ZASTAVA" PIVA BAVARIA). ISPOD NJE JE TIP PEPELJARE/POSUDE ZA OTPATKE IZRAĐEN PREMA PREDLOŠKU S JELAČIČEVA TRGA.

Fotografija • Photo by
F. Krirovac
(prosinac • December 1995)

FG. 3. NEW AND SPECIALLY-DESIGNED CONSOLE LIGHT WITH ADVERTISEMENT STAND (THE "FLAG" OF BAVARIA BEER), BELOW IT AN ASHTRAY/LITTER BIN LIKE THE ONES MADE FOR JELAČIĆ SQUARE

SL. 4. NOSAČ ZA INSTALACIJSKE VODOVE KOJI JE ZASTAO IZ FAZE GRADENJA, NO I DALJE JE DIO POSTAVE

Fotografija • Photo by
F. Krirovac
(prosinac • December 1995)

FG. 4. SUPPORT FOR INSTALLATION FITTINGS, A REMAINDER FROM THE RECONSTRUCTION PHASE BUT STILL HERE

Umjesto negdašnje tehničke skučenosti projektanti danas imaju velik izbor sofisticiranih svjetlosnih izvora i armatura. Ne odabere li se rasvjeta (i) u skladu s njezinom namjenom pa ostane samo ugođajna ili svojevrsan nusprodukt činjenice pogona rasvjetnih armatura, dogodit će se isto što i na Cvjetnom trgu: *pogreška* u rasvjeti, za koju se može reći da je elementarna.

Pogreške rasvjetljavanja ne moraju biti samo kolorističke. Osvjetljenje (omekšavanje, neutraliziranje) sjena ondje gdje one nisu poželjne jedno je od rutinskih pravila odabira rasvjete. Bacanje sjena uči se na početku studija arhitekture, a onome tko ima imalo prostorne imaginacije nije teško predočiti da će objekti iz prvog plana baciti sjenu na pozadinu. Pojava takve bačene sjene aneksa postraničnog ulaza (orijentiranoga prema trgu) na fasadi pravoslavne crkve ne može se smatrati nekim "rafinementom" već prije pogreškom upravljanja svjetlom. Ne zna se tko je tvorac postave i izbora reflektorske rasvjete koja s tla obasjava južnu stranu crkve, ali rješenje nije uspješno usprkos dobroj ideji da se osvijetli južna strana tog objekta. Osvjetljavanje niskog raslinja uz crkvenu ogradu, iako je to možda usputni učinak, doprinos je svjetlosno-prostornoj artikulaciji tog dijela prostora.

Raspored rasvjete: efekt "luster"

Vrijedi se zadržati i na rasvjetnim tijelima. Ne upuštamo se u gotovo opsesivnu dominaciju rasvjetnih stupova na prostoru Cvjetnog trga ni u njihove oblikovne karakteristike. (To bi bio predmet složenije analize, od koje smo ovdje odustali.)

Ali i bez obzira na zaključke o oblikovanju i postavi nosača, može se upozoriti na efekt "luster". Luster kao prostorni sklop više

svjetlosnih izvora i kad svijetli i kad je neosvijetljen pretpostavlja, ako je fino oblikovan, da se uočava cjelovito, ali i pregledno, podjednako s različitim motrišta, slično kao "klasični" vodoskok, na primjer. Razdiobom nekoliko rasvjetnih elemenata koji vise ili stoje poput lustera - pogotovo ako je ta razdioba simetrična - nastoji se iz različitih predvidivo očekivanih vidika razgovijetno zamijetiti struktura, tj. kompozicija i onda kad je neosvijetljena i onda kad je osvijetljena. Pritom se teži da se, u odnosu prema razinama pojedinih pravaca opažanja, svjetlosni izvori "lusteri" međusobno ne zakriju, preklope ili stope u amorfnj difuznosti. To se u nekoj danoj prilici postiže povoljnim odnosima radijusa, raspona, kutova i broja rasvjetnih elemenata. Prethodna empirijska provjera postave (i to dok radi) vjerojatno je sigurnija od impresivnih računalnih simulacija. Čini se da takvog pokusa na Cvjetnom trgu nije bilo. Samo se iznimno sve "kugle" mogu dobro uočiti kao kompozicijski združene, ali i razdvojene, inače se u raspoloživom vidokrugu one podudaraju jedna s drugom ili su zakrivene masivnim nosačem. Ono što se tada uočava teško bi se moglo doživjeti kao namjerna maniristička specijalnost percepcijskih igara. Uvjetno rečeno, i za to bi se moglo reći da je projektantska pogreška. Ona i ne bi bila iznenađujuća u "tlocrtnom projektiranju", koje općenito karakterizira projektantski pristup u novokomponiranom uređenju središnjih dijelova grada Zagreba. Naime, na tlocrtu nema prostornih kutova gledanja niti kretanja; sve je u idealnoj statičnoj ravninskoj postavi.

A s oblikovanjem i postavom novih konzolnih rasvjetnih tijela na trgu projektant kao da se nije suviše zamario. Na dva mjesta - pri ulazu u Oktogon i pri ulazu u pravoslavnu crkvu nailazimo na nekadašnje konzolne svjetiljke. One kod Oktogona u uporabi su od prije nekoliko godina. Dobar su primjer odnosa armature, stijenke kućišta i boje svjetlosti. Ta su dva zatečena para konzolnih svjetiljaka mogla barem pozvati na projektantski oprez. A možda i potaknuti na razmišljanje o sljedećemu mogućem kontekstualnom konceptu - da se rasvjeta na obodnim zgradama individualizira prema karakteru samih zgrada. To ne bi značilo da svuda treba postaviti konzolne svjetiljke (kao što ih ni sada nema na južnoj strani, gdje su mahom lokali). Ulaz u kino "Zagreb" rasvijetljen je isključivo sa stropa. Djelomično se osvijetljenost od natpisa i izloga može prenijeti na trg.

Tu su zadaću drugdje mogli preuzeti i samo izlozi - pogotovo izlog prodavaonice na uglu (Electrocommerce), koja prodaje rasvjetnu tehniku! To bi možda bio svojevrstan eksperiment, što se pri rekonstrukciji ne mora *a priori* odbaciti. No projektantu se činilo opravdanim trgu pridodati unificirani konzolni mikrorepertoar rasvjetnih tijela. Takva se odluka ne može svrstati među pogreške, ali je svakako inspiracijski siromašna.

O rasvjeti i iluminaciji moglo bi se još dosta reći: o povezivanju rasvjete trga s rasvjetom u Varšavskoj, Preradovićevoj, Bogovićevoj,

SL. 5. VRH RASVJETNOG STUPA

Fotografija • Photo by
F. Kriťovac
(prosinac • December 1995)

FG. 5. THE LIGHT-COLUMN

Preobraženskoj, Margaretskoj, Oktogonu, s rasvjetom s prozora okolnih zgrada, s reklamnim (predviđenim) svijetlećim natpisima na trgu, (ne)osvijetljenom panoramom Griča itd., no neka to ostane predmetom drugih osvrtā.

Cvjetna ponuda: cvijeće na malo i na veliko

Vratimo se cvijeću kao dominantnom obilježju trga. Kako nuditi i aranžirati cvijeće na prodajnim mjestima, jedna je od najtežih projektantskih zadaća. Prividno, takva težina nestaje ondje gdje je nadomješta spontanost; ulične prodavačice s kiticama cvijeća na uglu ili na kutijama uz Splavnicu dio su gradskog kolorita, a ne projektantskih domišljaja. Sabijeno u kioske i na pultove, cvijeće uvijek nekako bježi u eksterijer, zakriljuje te objekte i podređuje ih sebi, daje im podređeni položaj; prolaznik najprije zapaža cvijeće i ukrasno zelenilo, a onda, između toga, prodavače, police, vrata.

Uostalom, i cvjetni aranžmani jedanput godišnje, za vrijeme *Flora-arta*, preinačuju zagrebački Boćarski dom u nešto sasvim drugo, što pojedinci prihvaćaju kao "bajkovitost", "nadrealizam", "kić", "divota" itd.

Mirogoj je bitno drukčiji uoči Svih svetih, kad je okupan u svjetlosti svijećama i prepun cvijeća. U cvjećarskim boutiqueima (kakvih još nemamo) bit će istaknut možda samo jedan cvijet kao simbolička oznaka, a ne kao zbiljska prodajna ponuda.

U priručnicima za projektiranje - osim u onima za profesionalne namjene - nema uputa vezanih za prodaju cvijeća. Pedantni Neufert nije, doduše, izostavio *Blumenfenster*, a uvrstio je i određene dimenzije lončića i sandučića za cvijeće, ali nije se upuštao u detaljnije zadatke: kako, primjerice, projektirati vanjski prostor i opremu za prodaju cvijeća. Začudo, takav se zadatak ponekad može nekome učiniti vrlo jednostavnim. Mlade naraštaje treba podsjetiti (ili ih s time tek upoznati) da je sredinom šezdesetih godina iz tadašnjega Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu došao zahtjev da se prodaja cvijeća na Preradovićevu (tadašnjem Trgu bratstva i jedinstva) mora drukčije urediti. Kako? Nije bilo samo zamišljeno nego i izvedeno sljedeće: stalci za cvjećare imali su upuštene udubine različitih promjera i dubine u koje su se - tako se očekivalo - trebali smjestiti odgovarajući lonci s cvijećem ili ukrasnim zelenilom. I sve bi bilo savršeno: ispod ravnine metalnog stola - pulta ugrađena su ležišta, a iznad njih "raste" cvijeće.

Na sreću, ta zamisao nije provedena. Otvori za lonce s gornje su strane zatvoreni pločom/plohom na kojoj su prodavači slagali cvijeće u aranžmane i na način kako je njima odgovaralo.

Još donedavno, dok su cvjećari zbog radova na Preradovićevu trgu privremeno bili smješteni u Petrićevoj ulici, mogao se vidjeti još jedan takav "zamaskirani" stol. Ako nije sačuvan radi pohrane u Muzej grada Zagreba, Povijesni ili barem Tehnički muzej, kulturno-povijesni slijed Zagreba bit će dokumentarno osakaćen.

Novoizvedena postava opreme za prodaju cvijeća po zamišljaju je sličnoga, iako ne identičnog podrijetla. Dok je nekada cvijeće trebalo biti podređeno *funkcionalnom redu* (prilagodba broja i veličine lonaca stolovima), danas se prodaja cvijeća nužno morala podrediti *onom osnovnome*: kompoziciji trga. Pritom doista nije važno prodaje li se na trgu cvijeće ili riba (na što neke građane podsjećaju impozantni polukružni pultovi, jer je očito najvažnije bilo da se oni kao *trajan* element uključe u ukupnu (tlocrtnu) kompoziciju opreme na trgu. Funkcionalistički pristup (u suvislom smislu) danas bi imao drukčije pretpostavke, npr. shvaćanje mjesta prodaje cvijeća kao mjesta *infrastrukturnog priključenja* (analogno mjestima napajanja u marinama, primjerice); postavljanje instalacijskog priključka (s brojiлом za naplatu), kod svakog prodajnog mjesta, priključka za svjetlo (i grijanje), osiguranje prostora za izdvojeno zbrinjavanje biološkog otpada, papira, plastike i sl. No takva je hipoteza daleka konceptualnoj osnovici izvedenog projekta. Što se zbiva? Prodavači se (i kupci) dovijaju: raspoređuju raslinje u krug, tj. polukrug oko sebe da bi bilo pregledno (koliko je moguće i pod njihovom kontrolom), ne uspijevajući, ali ne

svojom krivnjom, sasvim izbjeci djelomični ugođaj oltarske ili grobne postave te postupno dovlačeći svoj nekadašnji inventar: kolica, ormariće i sl.

Ne bude li komunalno redarstvo prestrogo, može se očekivati da će projektirani pokukružni masiv uskoro biti zakriven fleksibilnošću cvjetne prodaje kakva je nekad resila središnju zonu trga, osim ondje gdje će biti višak stolova pultova s obzirom na zainteresiranost za zakup, zbog čega će ti stolovi ostati usamljeni element prostorne postave. Vjerojatno će ipak (što se pokazalo u Bogovićevoj) ti pultovi biti iskorišteni za prodaju ploča, kaseta, stripova i drugih gradskih antikviteta ili će pak mladi sjediti na njima kad im se prohtije promijeniti sadašnji smjer zapad-istok (što je postavom fiksnih sjedala zasad jedino moguće).

Projektom zadanu postavu i rješenje prodaje cvijeća na Cvjetnom trgu ne bi bilo opravdano smatrati pogreškom. Projektantske konvencije o prodajnom predstavljanju cvijeća prema kojoj bi se taj zahvat procjenjivao nema, a bila bi i neumjesna. Ako je riječ o konvenciji, ona je uočljiva u projektantskoj privrženosti *kanonu kompozicijske simplifikacije*, statičnosti i tipološke unifikacije. (Iako ovdje nije riječ o morfološkim obilježjima objekata odnosno elemenata opreme, bitno je upozoriti na njihovu bliskost elementarnim, arhitektonskim izvedenicama kakve nalazimo npr. u "kamenim kockicama" za igre građenja.)

Odrednice projektantskog pristupa

U ovom su prilogu razmotrene dvije odrednice arhitektonsko-projektantskog pristupa na važnome mjestu specifičkoga javnog prostora središnjeg područja grada Zagreba. Jedna je kategorija pogreške u projektantskom rješenju (pogreška pritom nema značenje pokude nego obilježja profesionalnog odnosa prema zadatku i prema obilježjima prostora, objekata i medija). Druga projektantska odrednica (u promatranom primjeru) proizlazi iz shvaćanja *urbane uporabe i urbane znakovitosti*. Autor je nastojao upozoriti na te odrednice i izdvojeno ih objasniti. Takva projektantska i oblikovno-prostorna obilježja, iako ne oslikavaju cjelovitost zahvata, ne dopuštaju da se provedena rekonstrukcija općenito vrednuje kao uspješna. Naprotiv, realizacija se, barem do mogućih rekonstrukcija, pokazala kao očit primjer nekih projektantskih nedoumica i izgubljenosti u dragocjenom prostoru grada. A može biti poučna i za projektantske zahvate u drukčijem kontekstu.

Summary • Sažetak

COMMENTS ON THE REARRANGEMENT OF PRERADOVIĆ SQUARE IN ZAGREB Lighting and Flower Market Design

Rearranging and reordering Preradović Square (popularly: *The Flower Square*), a very specific and important central city area, demands an exhaustive conceptual and methodological analysis from many aspects and in the context of recent renewal in Zagreb, carried out during the years 1992-1996.

However, relatively autonomous issues may be singled out and discussed critically. This paper is concerned with two aspects: lighting design and the design of the flower market (exhibition and selling area).

The monochromatic (yellowish) light is a professional design failure, in particular since a neutral (white) light would suit the colourful flower arrangements better. The illumination of the neighbouring church is also inappropriate and creates an unbalanced impression.

The design and placement of solitary/console light fittings did not consider the requirements of perspective, nor the existing architecture and its historical background (where buildings and their external light supports make an integral style). This new attempt did not succeed in designing a specific Zagreb light-column nor did it make an appropriate arrangement of standardized lighting elements.

The flower offer and sale (from the market viewpoint) is not adequate or technologically modern but is instead subjected to morphologically and symbolically unfamiliar tables arranged in a rigid order. It may therefore be expected that florists will spontaneously adapt their space to their needs and habits.

This design project, as conceived and realized, proved to be a professional failure (technology, standards, etc.), and a disappointing townscape design in Zagreb's exclusive city centre.

Fedor Kritovac